

Der bombene falt

SIDE 3

Gudleiv Forr
gfo@dagbladet.no

STEINKJER (Dagbladet): Robert Øftsi, entusiastisk leder av arbeidet for å bevare gjenreisningsbyen Steinkjer, trekker oss ut i byens hovedgate for å vise aksene fra byens byfjell, Oftenåsen, i sør til byens branntårn i nord. Den inngår i byplanlegger og professor Sverre Pedersens hovedgrep for det gjenoppbygde Steinkjer etter krigen: Rette og brede gater vinkelrett på hverandre, med markant bygning og natur i enden.

Så tar han oss med på en byvandring. Han viser oss harmoniske byggverk, noen monumentale tross byens grunnleggende småbypreg. I utkanten er ene- og tomannsboliger innslag i en hagebyløsning. Inni mellom er det mye grønt. Alt inngår i en helhetlig byplan virke-

liggjort i femtenårsperioden etter 1945.

MOT SLUTTEN av gjenreisningsperioden tilbrakte jeg tre år av mitt liv som gymnasiast i denne småbyen. Jeg og skolekameratene spiste våre middager i det den gang stilsikre Grand Hotells kafeteria, hadde konto i Stod og Steinkjer Sparebank midt i den brede og treprydete Kongens gate og gikk på kino og lånte bøker i Samfunns- huset på torget, diamanten i gjenreisningsbyen. Men vi tenkte lite på at dette var en by med arkitektoniske kvaliteter og særpreg. For oss var den som alle småbyer på 1950-tallet: prektig, kjedelig og grå.

Men med åra har jeg gjenkjent byplangrepene i Steinkjer i Namsos, Molde, Kristiansund, Bodø, Voss, Elverum og andre av de 23 byer og tettsteder som ble rammet av tyske bomber under krigshandlingene. Jeg begynte å spørre meg: Hvordan kunne byene bli bygd så likt?

NÅ ER DET mellom 70 og 50 år siden forretningsgårder og bolig- hus ble ferdigstilt i de krigsherjede byene. Interessen for så vel by-

plan som arkitektur er større enn noen gang. Kvalitetene ved gjenreisningsbyene trekkes fram som påfallende. Men de er i fare både fordi hus forfaller og fordi ombygging og fornyelse truer det aldrende bymiljøet. Vi har også vært igjennom en periode da byens estetikk ble trent til side av kapitalens avkastningskrav. Handelssentra og motorveier er bygd i suveren forakt for de stramme byplanene som lå til grunn for gjenoppbyggingen.

BLANT ARKITEKTER har det pågått en debatt om i hvilken grad gjenreisningsbyene var inspirert av nasjonalsosialistisk plan og estetikk. Var det Hitlers sjefarkitekt Albert Speer som satte sitt stempel på så mange små og store steder i landet? Eller er det grunn til tro at Norges fremste byplanlegger, professor Sverre Pedersens klo fullt og helt hadde grep om linjal og blyant på tegnebrettet? Pedersen ble av Administrasjonsrådet satt til å lede arbeidet med å planlegge de brente byene allerede i april/mai 1940. Etter krigen ble Pedersen anklaget for å ha vært «stripet», men ble ikke dømt.

Han var det historikeren Ole Kristian Grimnes kaller «legal kollaboratør», som så mange.

DEBATTANTENE var primært Peter Butenschøn og Ingvar Mikkelsen. Begge innrømmer at de mangler empiri, og deres innlegg har hatt mer preg av spørsmål enn påstander. Det lille som foreligger av forskning, blant andre av professor Helga Stave Tvinnereim, som studerte Moldes gjenoppbygging, tyder på at det i det store og hele er norske arkitekter og norsk tradisjon som preger gjenreisningsbyenes byplaner og bygningsmasse. Det som er felles med det tyske ville antakelig ha vært felles også uten nasjonalsosialismens arkitektur og Albert Speer.

NÅ DREIER interessen seg imidlertid mer om hva som bør gjøres for å bevare hovedtrekkene ved byplaner og bygninger. Det krever kunnskap både om det som var, det som er og det nye som kan fases inn uten at kvalitetene ved gjenreisningsbyene og bygningene blir ødelagt. Noe av det er museale oppgaver. Her er også Riksantikvaren engasjert. Gjenreis-

ningsbyene er blitt en del av vår kulturarv.

Steinkjer, som ble sterkest skadd da 82 prosent av bygningsmassen ble ødelagt, har regulert byens hovedgate og noe mer for bevaring. Byen er også av Stortinget blitt utpekt som sete for det nasjonale senter for gjenreisningsarkitektur. Dette senteret skal samle kunnskap om hva slags tiltak som er nødvendige for å bevare gjenreisningsbyene som kulturminner, og bidra til å mobilisere lokalbefolkningen og fagmiljø for å finne gode løsninger når utviklingen utfordrer det verneverdige.

SVERRE PEDERSENS byplaner bæres av tre grunnsetninger: barokken, hagebyen og terrenget, framholder Robert Øftsi idet vi kommer til veis ende på byens torg, innrammet av Olav Platous monumentale kirke og Sverre Olsens samfunnshus – sosialdemokratiets sekulære kirkerom. Her ser vi tydelig at edelpuss og skifer går i oppløsning. Forfallet er lett synlig, som det er også i byens hovedgate.

Den bombede byen trenger vedlikehold og kunnskap.